

บทที่ 4

การวิเคราะห์และสรุป

ความรู้และความเข้าใจของชาวตะวันตกเกี่ยวกับกรุงเทพฯก่อนสร้างกรุงรัตนโกสินทร์

กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีพัฒนาการอันยาวนานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา หรือประมาณ 457 ปีมาแล้ว ดังที่ปรากฏชื่ออยู่ในกฎหมายตราสามดวงซึ่งถึงแม้จะมีการรวบรวมขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกสารเก่าที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และเนื้อหาต่างๆที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงนั้น ก็แสดงให้เห็นถึงระบบสังคมของกรุงศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามชื่อเมืองกรุงเทพฯ ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงนั้นถูกเรียกว่า “พระชนอนทณบุรี” ซึ่งเป็นคำนเกิบภาษาเข้สำหรับเรือที่มาคิดต่อค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่พระชนอนทณบุรีนี้จะถูกจัดตั้งก่อนหน้านั้น และน่าจะมีข้องเกี่ยวกับเรื่องของการค้าขายและการเป็นค่านเกิบภาษา ที่มีขึ้นพร้อมกับความมั่งคั่งที่ก่อตัวขึ้นของห้องพระคลังหลวงแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเนื้อหาในพงศาวดารก็ได้กล่าวถึงการที่โปรตุเกสได้เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034-2072) และเค้าเงื่อนที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ก่อนหน้ารัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งมีการปรากฏขึ้นของชื่อ “พระชนอนทณบุรี” ก็ได้มีการขุดคลองลัดขึ้นที่ “บางกอก” ในรัชสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราชเพื่อไม่ให้เป็นการเสียเวลาในการเดินทางตามแม่น้ำอ้อม และสามารถเดินทางถึงกรุงศรีอยุธยาได้รวดเร็วขึ้น

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ในขณะที่เอกสารฝ่ายไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา มักเรียกกรุงเทพฯว่าเมืองธนบุรี แต่เอกสารของชาวตะวันตกกลับเรียกกรุงเทพฯว่า “เมืองบางกอก” และเป็นที่ยุ้จักกันว่าก่อนที่จะเข้าไปติดต่อค้าขายกับทางกรุงศรีอยุธยานั้น จะต้องมีการแวะพักที่เมืองบางกอกก่อนเพื่อแจ้งจุดประสงค์ และรายละเอียดต่างๆที่จะมาติดต่อค้าขายกับทางกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งจ่ายภาษีขาเข้าของสินค้าเสียก่อน ดังนั้นในความเข้าใจของชาวตะวันตกเมืองบางกอกจึงเป็นทั้งค่านเกิบภาษาและเป็นเมืองท่าของกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา เมืองบางกอกได้ปรากฏฐานะใหม่ในจดหมายเหตุของชาวตะวันตกอีกฐานะหนึ่งคือ การเป็นพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์โดยชาวตะวันตกได้จดบันทึกไว้ว่า เมืองบางกอกนั้นเป็นกุญแจสำคัญของพระราชอาณาจักร และในช่วงเวลานี้ชาวตะวันตกก็เข้ามามีบทบาทในราชสำนักสยามและได้รับความไว้วางพระทัยจากสมเด็จพระนารายณ์เป็นอย่างมาก ทั้งในตำแหน่งสำคัญอย่างเช่นการเป็นที่ปรึกษาในสมเด็จพระนารายณ์ของคอนสแตนติน ฟอลคอน รวมไปถึงการที่พระองค์ทรงมอบหมาย

ให้กลุ่มนายทหารและวิศวกรชาวฝรั่งเศส เป็นผู้ควบคุมการสร้างป้อมที่เมืองบางกอกขึ้นทั้งสองฝั่ง ซึ่งเมื่อแล้วเสร็จนายทหารชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งก็จะเข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองบางกอกด้วย

นอกจากชาวตะวันตกจะมีบทบาท ภายในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างมากแล้ว ยังปรากฏว่าชาวตะวันตกได้มีการจดบันทึกถึงวิถีชีวิตของชาวบางกอกไว้ด้วย โดยในจดหมายเหตุ ลาตูแบร์ได้มีการกล่าวถึง แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของชาวบางกอกไว้ว่านิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ เนื่องจากใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมหลักเพื่อการติดต่อค้าขายทางทะเล

อย่างไรก็ตามบทบาทของชาวตะวันตกก็ได้สิ้นสุดลง ในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากความไม่พึงพอใจของขุนนางสยามบางส่วนซึ่งนำโดยพระเพทราชาเจ้ากรมช้าง จนกระทั่ง เกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นและทำให้ชาวฝรั่งเศสต้องเดินทางออกนอกประเทศ และตั้งแต่นั้นมา สัมพันธภาพระหว่างกรุงศรีอยุธยากับชาวตะวันตกก็เริ่มห่างเหินไป แต่ก็ยังคงมีชาวตะวันตก บางส่วนเข้ามาติดต่อค้าขายกับทางกรุงศรีอยุธยาอยู่บ้าง และปรากฏว่าในช่วงสงครามเสียกรุง ครั้งที่ 2 ก็มีเรือกำปั่นของอังกฤษมาช่วยกรุงศรีอยุธยารบกับพม่าอยู่ที่เมืองธนบุรี ซึ่งภายหลังจากที่ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เมืองธนบุรีแล้ว ก็ยังมีการติดต่อกับพ่อค้า ชาวตะวันตกอยู่ด้วยเช่นกัน เนื่องจากพระองค์ทรงต้องการอาวุธปืนไว้สำหรับกองทัพของพระองค์

อย่างไรก็ตามสัมพันธภาพที่ห่างเหินระหว่างราชสำนักอยุธยา กับชาวตะวันตก ไม่ได้มีผล มาจากเหตุการณ์การจลาจลในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เท่านั้น แต่ยังมีผลมาจาก เหตุการณ์ความวุ่นวายต่างๆ ในทวีปยุโรปด้วย ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชทรงขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ทรงพยายามทำการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกอีกครั้งหนึ่ง

มุมมองชาวตะวันตกเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

กรุงเทพฯ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในมุมมองของชาวตะวันตกนั้น ยังคงมีความสำคัญในฐานะเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้าควบคู่ไปกับการเป็นเมืองหลวง แต่ศูนย์กลาง ในการบริหารประเทศก็ได้ย้ายมาอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกเสียแล้ว เนื่องจากพื้นที่ทางฝั่งตะวันออก นั้นยังเป็นพื้นที่ราบอันกว้างขวาง และไม่มี การตั้งถิ่นฐานหนาแน่นอย่างที่ปรากฏในฝั่งตะวันตก ดังนั้นเมืองบางกอกหรือกรุงเทพฯ จึงสามารถรองรับการขยายตัวที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

กรุงเทพฯ ในมุมมองของชาวตะวันตกนั้น เป็นเมืองหลวงที่ประชากรมีความหลากหลาย ทางชาติพันธุ์ และประชากรส่วนหนึ่งก็ได้มาจากการกวาดต้อนเชลยจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ชาวมอญ ชาวลาว และชาวมลายู รวมทั้งยังมีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินด้วย

ความพยายามเข้ามาเจรจาทางการค้าของอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 2 อาจแสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการเป็นแหล่งจัดหาสินค้าที่ใหญ่ที่สุด เช่น หนังสัตว์, เนื้อสัตว์, ฝรั่ง, เกลือ, ไม้สัก, ไม้พะยุง, ไม้กฤษณา, ไม้ฝาง, พริกไทย, รง, และกานพลู ในขณะที่สินค้าของอังกฤษก็เป็นที่ต้องการของฝ่ายสยามเช่นกัน เช่น เครื่องถ้วยจีน เครื่องนุ่งห่ม บางประเภท ผืน เสื้อผ้าสำเร็จรูป ไหมปัก สินค้าผ้าฝ้าย ผ้าขนสัตว์ ปืน และเครื่องแก้ว โดยในช่วงเวลานี้การค้าทั้งหมดของสยามยังคงถูกผูกขาดทางการค้าโดยท้องพระคลังหลวงแต่เพียงผู้เดียว

นอกจากความสำคัญในแง่การค้าและการพาณิชย์ของกรุงเทพฯ แล้ว กรุงเทพฯ ยังเป็นตัวแทนทางด้านวัฒนธรรมของชาวสยาม ชาวตะวันตกยังคงกล่าวถึงเรือนแพ ความอุดมสมบูรณ์ของกรุงเทพฯ และวัฒนธรรมต่างๆ เช่น กล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้หญิงในกรุงเทพฯ ซึ่งสามารถออกมาทำงานนอกบ้านได้และไม่จำเป็นต้องแต่งกายมิดชิด การไม่มีระบบบรรณแต่มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมอยู่ 2 ชั้นชั้นคือ ชั้นปกครอง กับชนชั้นที่ถูกปกครองซึ่งประกอบไปด้วยไพร่และทาส การนับถือพุทธศาสนาและผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยในวันสำคัญทางศาสนาจะมีการแจกทานในวัดและปรากฏว่ามีขอทานเป็นจำนวนมากที่มารอรับการแจกทานนี้ รวมทั้งการที่ราชสำนักสยามให้ความสำคัญต่อการอัญเชิญพระพุทธรูปชินราชมาสถัการะที่กรุงเทพฯ ซึ่งชาวตะวันตกมองว่าพิธีการต่างๆ ทำให้ทั้งพระมหากษัตริย์ และบรรดาขุนนางไม่สนใจกิจการของบ้านเมืองเลย

ความประหลาดใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ ของชาวตะวันตกในช่วงเวลานี้คือ พิธีการต่างๆ ในขณะที่เข้าเฝ้าฯ พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการหมอบกราบซึ่งชาวตะวันตกแสดงความไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากบ้านเมืองของตนแสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ด้วยการถอดหมวก ซึ่งปรากฏว่าในช่วงเวลาต่อมาคือในสมัยรัชกาลที่ 5 ทางราชสำนักสยามก็ได้ยกเลิกประเพณีดังกล่าวนี้

มุมมองชาวตะวันตกเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 4 - ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวตะวันตกก็ยังคงมองว่ากรุงเทพฯ ยังคงเป็นทั้งศูนย์กลางทางการค้าและการเมืองการปกครองของสยาม และในช่วงเวลานี้ก็ปรากฏเอกสารของชาวตะวันตกที่กล่าวถึงกรุงเทพฯ มากขึ้น และกรุงเทพฯ ก็ได้รับการขนานนามว่า “เมืองเวนิสตะวันออก” เนื่องจากมีการคมนาคมโดยใช้ระบบคลองในเมืองแทนการสัญจรทางถนน อย่างไรก็ตามแม้จะมีเอกสารของชาวตะวันตกจะกล่าวถึงภาพลักษณ์กรุงเทพฯ โดยเปรียบเทียบกับเมืองเวนิสในประเทศอิตาลี แต่ภาพลักษณ์ของกรุงเทพฯ ในลักษณะนี้น่าจะเป็นที่รับรู้ในหมู่ชาวตะวันตกอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่

ไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ เนื่องจากวิถีชีวิตริมน้ำก็เป็นแบบแผนดั้งเดิมที่ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

แม่น้ำลำคลองไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางกายภาพ อันสำคัญของกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่บริเวณริมคลองต่างๆ และริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ยังปรากฏภาพวิถีชีวิตริมน้ำให้พบเห็นอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย และภาพชีวิตประจำวันตั้งแต่ต้นนอนตอนเช้าของชาวกรุงเทพฯ ดังนั้นการใช้ชีวิตส่วนใหญ่ของชาวกรุงเทพฯ จึงยังคงผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลอง

การสร้างถนนนั้นนับว่าเป็นสิ่งใหม่ในวัฒนธรรมของชาวกรุงเทพฯ ถึงแม้ว่าในกรุงเทพฯ จะมีถนนขนาดเล็กลูกอยู่บ้าง แต่การสัญจรในแต่ละเขตพื้นที่ของกรุงเทพฯ ก็ยังคงนิยมใช้คลองต่างๆ อยู่ ส่วนถนนถูกใช้เพื่อเชื่อมโยงการเดินทางระหว่างพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น ถนนจึงเป็นแนวคิดในการสัญจรของชาวตะวันตก รวมทั้งยังเป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจด้วยการเดินเล่นหรือขับรถม้าด้วย ดังนั้นด้วยความที่ชาวตะวันตกยังไม่คุ้นชินกับวิถีชีวิตริมน้ำของกรุงเทพฯ จึงได้รวมตัวกันและเรียกร้องทางรัฐบาลให้ตัดถนนสำหรับการสัญจรของตนขึ้น ซึ่งทางรัฐบาลก็ได้สร้างถนนเจริญกรุงหรือ New Road ขึ้นตามข้อเรียกร้องดังกล่าว และอาจกล่าวได้ว่าถนนเจริญกรุงเป็นสัญลักษณ์ของจุดเริ่มต้นในการสิ้นสุดยุคสัญจรทางน้ำของกรุงเทพฯ และทำให้ผังเมืองของกรุงเทพฯ เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากภายหลังการสร้างถนนเจริญกรุง รัชกาลที่ 4 ก็โปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างตึกแถวชั้นเดียวริมถนนขึ้นด้วย ซึ่งต่อมาตึกแถวเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นร้านค้าทั้งของชาวจีนและชาวตะวันตก

ดังนั้นหากจะนำถนนมาอธิบายถึงวิถีชีวิตของผู้คนต่างๆ ภายในกรุงเทพฯ ในช่วงเวลานี้ ก็อาจสรุปได้ว่า มีวิถีชีวิตอยู่ 2 แบบ คือ การใช้วิถีชีวิตริมน้ำของชาวกรุงเทพฯ เพื่อการค้าและการเกษตรกรรม ในขณะที่ชาวตะวันตกและชาวจีนใช้ชีวิตอยู่บนบกและบริเวณถนนตัดใหม่ แต่ไม่ว่ากรุงเทพฯ จะพยายามเปลี่ยนแปลงตนเองเช่นไร ชาวตะวันตกก็ยังคงมองว่าชาวกรุงเทพฯ มีวัฒนธรรมที่ล้าหลังเป็นอนารยะ

ความล้าหลังที่ชาวตะวันตกกล่าวติเตียนวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ นี้ น่าจะหมายถึงวิถีชีวิตบางประการที่ไม่ปรากฏในวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะวัฒนธรรมการกินหมากและการเปลือยท่อนบนทั้งชายหญิง ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ก็ทรงส่งเสริมให้มีการแต่งกายแบบใหม่ขึ้นในหมู่สตรีภายในราชสำนัก และโปรดเกล้าฯ ให้มีเครื่องแบบของทหารและพลเรือนจนกลายเป็น “เสื้อราชแปดแฉก” ส่วนเรื่องค่านิยมที่เกี่ยวข้องกันระหว่างการกินหมากกับเรื่องความสวยงามของสตรีนั้น ก็ปรากฏว่าในช่วงเวลานี้ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มจากบรรดาสตรีที่ได้รับการศึกษาและได้รับทัศนคติใหม่จากชาวต่างชาติในโรงเรียนสุนันทาลัย ซึ่งในช่วงเวลานี้ก็ปรากฏว่ามีพื้นที่ชาวและไม่ได้เคี้ยวหมากแล้ว แต่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในเรื่องดังกล่าวนี้ ก็ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะบรรดาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักเท่านั้น

กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากจะมีการเปลี่ยนด้านค่านิยมทางสังคมแล้ว ก็ปรากฏว่า มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านการสาธารณสุข ปลูก มีการวางรากฐานระบบการศึกษา และการสาธารณสุขแผนใหม่ มีการสร้างถนนหนทางต่างๆ และได้มีการริเริ่มกิจการรถรางขึ้น นอกจากนี้ยัง ได้มีการสร้างทางรถไฟ กิจการต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นการลงทุนโดยรัฐบาลทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังมีนโยบายทางสังคมประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งใน กรุงเทพฯ และทั่วประเทศ ซึ่งชาวตะวันตกชื่นชมเป็นอย่างมากก็คือ นโยบายเลิกทาส ซึ่งเท่ากับเป็นการเลิกระบบการกดขี่ข่มเหงและเห็นคุณค่าของประชาชนในฐานะที่เป็นมนุษย์มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต่างๆ ยังคงเกิดขึ้นที่กรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลา ต่อมาทั้งในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 แต่ก็ยังไม่มีผลกับการเปลี่ยนแปลงในหมู่ประชาชนมากนัก อย่างไรก็ตาม กรุงเทพฯ ได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดย คณะราษฎร และกลายเป็นเมืองที่เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการเกิดปัญหาของเมืองสมัยใหม่หลายประการ ที่ยังคงต้องได้รับการแก้ไขอยู่จนถึง ปัจจุบัน

มุมมองชาวตะวันตกเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อปี พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน

ภายหลังจากการเปลี่ยนการปกครองนั้น กรุงเทพฯ ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากมายเท่าใดนัก เนื่องจากยังคงอยู่ในช่วงปรับตัวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบการปกครองใหม่ และก็ไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารของชาวตะวันตก ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ มากนัก เนื่องจากเอกสารต่างๆ ยังคงให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์และจดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองการปกครองมากกว่า แต่สิ่งที่น่าสนใจในช่วงเวลานี้กลับเป็นเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่ได้ จากเอกสารฝ่ายไทยเอง กล่าวคือ แม้การเจริญทางด้านวัตถุในกรุงเทพฯ จะยังคงไม่เด่นชัดมากนัก แต่รัฐบาลในระบบประชาธิปไตย (เฉพาะในนาม) กลับพยายามปฏิบัติวัฒนธรรมภาคประชาชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดหน้ามือเป็นหลังมือเพื่อความเป็น “อารยะ” ภายใต้การชี้นำประเทศของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งตรงกับช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พอดี

จอมพล ป. ได้ออกกฎหมายเพื่อการปฏิบัติทางวัฒนธรรมจำนวนทั้งสิ้น 12 ฉบับซึ่ง ครอบคลุมไปตั้งแต่การใช้ชีวิตประจำวัน ภาพลักษณ์ของประชาชนในการแสดงตัวในที่สาธารณะ การพูดจา รวมไปถึงการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” มาเป็น “ไทย” ซึ่งผลจากการปฏิบัติ วัฒนธรรมบางประการก็ยังคงได้รับความนิยมใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น การใช้คำว่า “สวัสดี” เป็นคำ ทักทาย หรือการตอบรับด้วยคำว่า “ครับ” และ “ค่ะ”

สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับการปฏิวัติวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ก็คือ การปฏิวัติวิถีการกินอยู่ของประชาชนทั้งในด้านการแต่งกายและวัฒนธรรมการกินของประชาชน ด้านการแต่งกายนั้นได้ทำให้การนุ่งผ้าม่วงหรือผ้าโจงกระเบน กลายเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายแบบเก่าไป กล่าวคือ ผู้ชายต้องสวมหมวก ใส่เสื้อนอกและกางเกงขายาว รวมทั้งมีการสวมถุงเท้า รองเท้า ส่วนผู้หญิงต้องสวมหมวก มีเสื้อนอกคลุมไหล่และสวมกระโปรง จะต้องใส่รองเท้ารัดส้นหรือหุ้มส้น ส่วนถุงเท้าจะใส่หรือไม่ใส่ก็ได้ สีสนของเครื่องแต่งกายนั้นหากเป็นงานกลางแจ้งควรใช้สีเทา สีคราม สี kaki หรือสีเปลือกไม้ และถ้าหากเป็นงานในร่มหรืองานที่เกี่ยวกับเครื่องจักร ควรใช้สีน้ำเงินแก่

หมวกถือว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม และได้กลายเป็นกระแสนิยมอย่างหนึ่งของผู้หญิงที่ต่างพากันซื้อหาหมวกรูปทรงต่างๆที่มีความเหมาะสมกับตนเอง และเสริมสร้างบุคลิกให้ดูทันสมัย ส่วนร้านค้าต่างๆก็พากันโฆษณาขายหมวก

ส่วนทางด้านวัฒนธรรมการกินนั้น การกินนำพริกกับผักจิ้มถือว่าเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของชาติ ดังนั้นรัฐบาลจอมพล ป. จึงได้หันมาส่งเสริมให้ประชาชนกินหมู เป็ด ไก่ ผัก ไข่ไก่ ฯลฯ แทน นอกจากนี้จอมพล ป. ยังได้ออกประกาศยกเลิกการกินหมากซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการยุติวัฒนธรรมการกินหมาก ที่อยู่คู่กับสังคมสยามมาหลายร้อยปี แต่ก็ดูเหมือนว่าจะไม่ค่อยมีใครปฏิบัติตามนักนอกจากการไม่บ้วนน้ำหมากในที่สาธารณะ ซึ่งเป็นการกระทำที่โจ่งแจ้งเกินไป แต่การที่หมากหายไปจากสังคมกรุงเทพฯและสังคมไทยน่าจะเป็นผลเนื่องมาจาก การรับวัฒนธรรมและแนวคิดของชาวตะวันตกในช่วงที่กรุงเทพฯ มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมามากกว่า

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมานั้นส่งผลให้กรุงเทพฯมีความเจริญเติบโตขึ้นเป็นอย่างมาก และทำให้แบบแผนวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลองซึ่งมีมาแต่เดิมเปลี่ยนแปลงไป เมื่อรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้จ้างคณะที่ปรึกษาชาวอเมริกันจากบริษัท Litchfield เข้ามาทำการสำรวจและจัดผังเมืองกรุงเทพฯใหม่ โดยในเบื้องต้นทางบริษัท Litchfield ได้ทำการสำรวจการใช้ประโยชน์จากการใช้ที่ดินในพื้นที่ต่างๆในกรุงเทพฯ จากนั้นก็ได้มีการจัดกลุ่มการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นแผนการพัฒนาผังเมืองกรุงเทพฯเสนอต่อรัฐบาล การพัฒนากรุงเทพฯที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ หมายรวมถึงการสร้างถนนใหม่ขึ้นอีกจำนวน 33 สาย ได้ถมลำคลองต่างๆซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรที่ใช้กันมาแต่เดิม จนส่งผลให้ชุมชนชาวเรือที่อาศัยอยู่ในคูคลองต่างๆกลายเป็นผู้บุกรุก ทั้งยังถูกจัดให้เป็นชุมชนแออัดที่สร้างความเสื่อมโทรมให้แก่กรุงเทพฯ และถูกไล่่อออกจากพื้นที่ไปในที่สุด

นโยบายทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับวิถีชีวิตคนกรุงเทพฯ เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2520 ภายหลังจากที่รัฐบาลส่งเสริมให้เกิดการลงทุนภายในประเทศ ด้วยการดึงเงินลงทุนจากต่างประเทศ ในช่วงเวลานี้บรรดาทุนจากต่างชาติก็ได้พากันหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย และมีการลงทุนทางด้านธุรกิจใหม่ๆ เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการก่อตั้งศูนย์สรรพสินค้าใหม่ ซึ่งนำโดยบริษัทโคมารูของประเทศญี่ปุ่น ตามมาด้วยห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลและห้างแมคโครซึ่งเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตขนาดใหญ่ รวมทั้งธุรกิจการค้าปลีกในลักษณะเครือข่ายหรือแบบ Franchise ส่วนธุรกิจอาหารจานด่วนหรือ Fast food ก็ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่วางช่วงปี พ.ศ. 2522-2523 โดยกลุ่มเดอะ ไมเนอร์ ฟู้ด กรุ๊ป ซึ่งมีร้านอาหารแบบจานด่วนต่างๆ ในเครือ เช่น เดอะ พิชชา คอมปานี, แครี คิวิน, เบอร์เกอร์ คิง, สเวนเซ่น และซิสเตอร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ร้านแมคโดนัลด์ก็ได้เริ่มเปิดดำเนินการขึ้น การเกิดศูนย์สรรพสินค้าและการมีร้านอาหาร Fast food ให้บริการด้วยนั้นได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการจับจ่ายใช้สอย การพักผ่อนและวัฒนธรรมการกินแบบใหม่ขึ้นในกรุงเทพฯ ร้านขายของชำขนาดเล็กก็มีบทบาทน้อยลงเนื่องจากห้างสรรพสินค้ามีสินค้านานาชนิดให้เลือกซื้อมากกว่า และสินค้าอุปโภคบริโภคก็มีราคาถูกกว่า พิชชา แซมเบอร์เกอร์ แชนด์วิช และเฟรนช์ฟราย กลายเป็นอาหารที่สามารถซื้อมารับประทานได้ทุกที่

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ ไม่เพียงทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองที่ทันสมัย แต่ในทางกลับกันก็ก่อให้เกิดปัญหาจากการพัฒนาตามมาด้วย โดยเฉพาะปัญหาชุมชนแออัดซึ่งเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ปัญหาการจราจร และปัญหาการขยายบริการทางเพศ ซึ่งล้วนแต่มีรากฐานของปัญหามาจากการที่มุ่งเน้นพัฒนาเฉพาะกรุงเทพฯ จนกรุงเทพฯ มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจสูงสุด และเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญในทุกๆ ด้านแยกออกจากพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของประเทศ ความเจริญดังกล่าวนี้ได้ดึงดูดประชากรทั่วทั้งประเทศเข้ามาแสวงหางานทำและอยู่กันอย่างแออัดภายในกรุงเทพฯ

การอยู่อาศัยกันอย่างแออัดสามารถพบได้ทั่วไปตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ของกรุงเทพฯ ซึ่งจากการสำรวจจำนวนชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ ในระหว่างปี พ.ศ. 2511-2528 นั้นพบว่าได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นถึง 20 เท่าตัว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2528 กรุงเทพฯ มีจำนวนชุมชนแออัดทั้งสิ้น 1,020 แห่ง ชุมชนแออัดต่างๆ เหล่านี้มีทั้งชุมชนที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเก่า ชุมชนริมทางรถไฟ ชุมชนได้สะพานลอยทั่วทั้งกรุงเทพฯ ซึ่งบางส่วนก็ได้ทำการไล่รื้อออกไปแล้วในขณะที่บางส่วนก็ยังรอการไล่รื้อและคนในชุมชนก็กำลังพยายามต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในการอยู่อาศัย เนื่องจากหากรัฐบาลทำการย้ายชุมชนออกไปทั้งหมด คนเหล่านี้ก็จำเป็นต้องไปหาพื้นที่อื่นในการอยู่อาศัยและไม่สามารถกลับมาทำมาหากินในพื้นที่เดิมของตนได้ เนื่องจากสถานที่ที่รัฐบาลจัดให้นั้นอยู่ห่างไกลกับแหล่งที่เคยประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก การไล่รื้อชุมชนแออัดต่างๆ นี้ในปัจจุบันได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากมุ่งเน้นแต่เฉพาะผลที่ก่อให้เกิดความสวยงามทางด้านภูมิทัศน์ของกรุงเทพฯ โดยไม่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรมและหลักการประนีประนอม โดยเฉพาะการไล่รื้อ

ชุมชนแออัดในเขตเมืองเก่า ซึ่งนักวิชาการบางส่วนมองว่าชุมชนเหล่านี้สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเมืองเก่ากรุงเทพฯ ให้เป็นพื้นที่ที่น่าอยู่ได้

สำหรับปัญหาจราจรในกรุงเทพฯ นั้นดูเหมือนว่าจะจะเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานนับ 10 ปี และยังคงไม่สามารถแก้ไขได้ เนื่องจากพื้นผิวการจราจรในกรุงเทพฯ นั้นไม่เพียงพอต่อการจราจร ในขณะที่รถใหม่ที่มีการจดทะเบียนเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามนำระบบขนส่งมวลชนระบบใหม่คือ รถไฟฟ้าขนส่งมวลชน และรถได้ดิน เข้ามาใช้ในกรุงเทพฯ แต่ในปัจจุบันการจราจรในถนนบางสายที่เคยติดขัดในช่วงเช้าและเย็น กลับมีการใช้ถนนอย่างหนาแน่นตลอดทั้งวัน

อีกปัญหาหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัญหาปากท้องของประชาชนส่วนหนึ่งก็คือ ปัญหาการขายบริการทางเพศ ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้ขายบริการที่เป็นผู้หญิงนั้นแต่ยังหมายรวมถึงผู้ขายบริการเพศชายและเพศที่สามด้วย ซึ่งหากทั้งผู้ซื้อและผู้ขายบริการไม่มีการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์โดยเฉพาะ โรคเอดส์ที่เพียงพอ โรคดังกล่าวนี้ก็ยังคงแพร่กระจายไปสู่บุคคลทุกกลุ่มไม่เพียงแต่เฉพาะกลุ่มเสี่ยงเท่านั้น

ดังนั้นแม้ว่าชาวตะวันตกจะเลื่อมมองวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ ว่าเป็นวัฒนธรรมของคนป่าเถื่อนหรือพวกอนารยะ แต่ในปัจจุบันกรุงเทพฯ ก็ยังคงเป็นเมืองที่มีปัญหาและยังคงเป็นเมืองที่มีวัฒนธรรมค่อนกว่าเมืองในความรู้สึกรักของชาวตะวันตก ด้วยการให้คำจำกัดความใหม่ว่าเป็นเมืองหรือมหานครของประเทศกำลังพัฒนา ที่สามารถพบเห็นสภาพความเสื่อมโทรมไปพร้อมๆ กับตึกสูงทันสมัยและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่น่าศึกษา ผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น วัดวาอาราม บ้านเรือน และวิถีชีวิตร่วมสมัยต่างๆ

ดังนั้นการที่จะทำให้กรุงเทพฯ มีวัฒนธรรมที่เหมาะสมและอยู่ในมาตรฐานที่ดีตามความรู้สึกรักชาวต่างชาติจึงเป็นงานที่ยากยิ่ง เพราะหมายความว่ากรุงเทพฯ จะต้องทำการเปลี่ยนแปลงตนเอง ให้มีลักษณะทางวัฒนธรรมคล้ายกับเมืองของชาวตะวันตกอีกครั้ง ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสม การแก้ไขปัญหาที่แท้จริงควรเริ่มจากการเลิกเปรียบเทียบตัวเองกับความทันสมัยในวัฒนธรรมตะวันตก แต่เน้นการพัฒนาเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนกรุงเทพฯ เช่น ในกรณีของชุมชนแออัด ภาครัฐควรเข้าไปให้การช่วยเหลือทั้งทางด้านการศึกษา การสาธารณสุขและวางระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ ไม่ใช่การขับไล่ออกไปจากพื้นที่จนกระทั่งผู้คนในชุมชนแออัดเกิดสำนึกร่วมในการพัฒนากรุงเทพฯ ส่วนการแก้ไขปัญหารถราจราจรนั้น อาจจะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในกรุงเทพฯ หันมาใช้ระบบขนส่งมวลชนของกรุงเทพฯ แทนการใช้รถยนต์ส่วนตัว ซึ่งการแก้ไขปัญหานี้จะต้องมีการวางแผนในระยะยาวและปรับระบบการขนส่งมวลชนเสียใหม่ ส่วนปัญหาการขายบริการนั้นก็ไม่ต้องใช้มาตรการที่เข้มงวดจนเกินไป และควรยอมรับความจริงกันเสียที่ว่ากรุงเทพฯ มีผู้ประกอบการอาชีพขายบริการอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงควรมีการจัดสรรพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนสำหรับกิจการดังกล่าวนี้ ซึ่งอาจหมายถึงการย้ายผู้ที่ประกอบอาชีพ

นี้ ออกจากพื้นที่ซึ่งเป็นที่เชิดหน้าชูตาด้านวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ เช่น บริเวณพระบรมมหาราชวัง และท้องสนามหลวง ฯลฯ

ในสายตาชาวตะวันตก กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีเสน่ห์ในตัวเองแม้ก้าวแรกที่ชาวตะวันตกย่างเท้าเข้ามาในกรุงเทพฯ จะเต็มไปด้วยความรู้สึกแปลกแยก ความไม่คุ้นเคย โรคภัยไข้เจ็บเมืองร้อน และปัญหาสุขภาพ แต่ในท้ายที่สุด บางคนก็ตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตต่อไปในกรุงเทพฯ ในขณะที่บางคนเมื่อกลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตน ก็จะหวนนึกถึงกรุงเทพฯ และจะกลับมาท่องเที่ยวเสมอ

กรุงเทพฯ สมัยใหม่ ในสายตาของชาวตะวันตกบางคนอาจกลายเป็นที่พักผ่อน ในขณะที่เมืองอื่นๆ ในประเทศไทยเป็นสถานที่ตากอากาศชั้นดีของโลก ดังนั้น กรุงเทพฯ จึงเป็นเมืองที่น่ากลับมาเสมอ ปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้ชาวตะวันตกผูกพันกับกรุงเทพฯ ก็คือ การเข้ามาทำงานและพำนักอาศัยในช่วงเวลาหนึ่ง ดังนั้น กรุงเทพฯ จึงกลายเป็นบ้านหลังที่ 2 และเป็นบ้านหลังสุดท้ายของอีกหลายๆ คนนั่นเอง

เมื่อ 35 ปีก่อน พ.ศ. 2543 ยังมีถนนจำนวนไม่มาก การสัญจรภายในกรุงเทพฯ จะใช้แม่น้ำลำคลองเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การคมนาคมทางน้ำเริ่มลดความสำคัญลงเมื่อมีการสร้างถนน และมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาในหลายจุด ดังนั้น การคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ ฝั่งธนบุรี และฝั่งพระนครมีความสะดวกมากขึ้น พื้นที่นาและการทำนาในกรุงเทพฯ หายไป ควบคู่ไปกับมลพิษ ถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรนาชนิด กรุงเทพฯ ใช้เวลาเพียงร้อยปีเศษจากสมัยรัชกาลที่ 5 จนกลายมาเป็นเมืองที่มีแต่ความวุ่นวายดังเช่นปัจจุบันและเผชิญหน้ากับปัญหาสมัยใหม่ของเมือง มีอาคารบ้านเรือนแน่นขนัดในพื้นที่ทุกตารางนิ้ว ดึกแฉกสมัยใหม่ผุดขึ้นมาตามถนนสายต่างๆ แทนที่อาคารแบบเก่าและกลายเป็นร้านค้า อย่างไรก็ตาม กรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในด้านดีและไม่ดี กล่าวคือ กรุงเทพฯ มีความเจริญมากขึ้น มีตึกสูงระฟ้า มีทางด่วน มีการคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้น มีซูเปอร์มาร์เก็ตเข้ามาแทนที่ตลาดสดการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเปลี่ยนแปลง เมืองมีการขยายตัวมากขึ้นจากเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานและรวมกลุ่มกันเป็นย่านที่ประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจเฉพาะอย่างก็พบว่า มีบ้านเดี่ยวผุดขึ้นเป็นจำนวนมาก การที่กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองที่มีจำนวนพลเมืองอยู่มากทำให้เกิดปัญหาจราจรติด และมีปัญหามลพิษ จากเมืองที่เคยมีลำคลองอยู่มากมาย ในปัจจุบันถูกถม และทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังและการระบายน้ำไม่ทันในช่วงหน้าฝน

กรุงเทพฯ อาจนำเสนอความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นให้แก่ชาวตะวันตกด้วยการมีเครื่องปรับอากาศ การไม่มีโรคติดต่อร้ายแรงอย่างเช่น อหิวาตกโรค การกลายเป็นสังคมข้อมูลข่าวสาร และเป็นความหวังในการแสวงหาอาชีพให้แก่คนต่างจังหวัด แต่กรุงเทพฯ ก็ยังขาดการจัดการด้านผังเมืองที่ดี และการหยิบยื่นโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชากรก็ยังไม่เท่าเทียมกัน

กรุงเทพฯ ควรกลับมา มีบรรยากาศที่น่าอยู่ดั้งเดิม กล่าวคือ ต้องการให้กรุงเทพฯ มีอากาศสะอาด และมีแม่น้ำลำคลองที่ใสสะอาดสามารถลงไปว่ายน้ำได้ และจะดีขึ้นหากกลับมาใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรภายในเมือง กรุงเทพฯ อาจหลงทางและสูญเสียเสน่ห์ในตัวเองหากหลงเพลินไปกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับการค้าเสรีมากเกินไป ปัญหาที่ควรแก้ภายในกรุงเทพฯ ก็คือ การมีประชากรล้นเมืองซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ อีกตามมา ดังนั้นจึงควรกระจายประชากรให้ไปอาศัยอยู่แถบชานเมืองแทนที่จะมากระจุกตัวและประกอบกิจกรรมต่างๆ อยู่ในเขตเมือง เช่น การย้ายที่อยู่อาศัยออกไปเขตชานเมือง การสร้างงานขึ้นในชนบทเพื่อให้ชาวชนบทไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเองมาประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ